

к.е.н., доцент кафедри економічної кібернетики

та управління економічною безпекою,

Харківський національний університет радіоелектроніки

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8579-6276>

Крикун В.П.,

здобувач,

Харківський національний університет радіоелектроніки

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-8155-1231>

ОЦІНКА РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

В умовах сучасного бізнесу перед керівниками підприємств стоїть складне завдання захисту економічних інтересів компанії від різноманітних внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечення стабільного розвитку та підвищення ефективності її діяльності. Іншими словами, актуальною метою вищого керівництва є забезпечення належного рівня економічної безпеки підприємства. Для досягнення цієї мети необхідно проводити систематичну оцінку та аналіз економічної безпеки підприємства. Дослідженню питання оцінки рівня економічної безпеки підприємства присвячені наукові публікації таких науковців як Мешкова-Кравченко Н.В. [1], Пілецька С.Т., Коритько Т.Ю., Ткаченко Є.В. [2], Хобта В.М., Панкова М.В. [3], Небава М.І., Міронова Ю.В. [4], Полозова Т.В., Журавель М.Ю. [5], Реверчук Н.Й. [6], Ілляшенко С.М. [7], Клебанова Т.С., Сергієнко Є.А [8], Дідик А.М. [9], Сосновська О.О., Житар М.О. [10] та інші. Проте на сучасному етапі існує розбіжність в поглядах стосовно того, які компоненти включаються до поняття економічної безпеки та як проводиться комплексна оцінка економічної безпеки підприємства. Також, не існує загальноприйнятого універсального

механізму управління економічною безпекою. Деякі дослідники акцентують увагу на фінансовому аспекті та проведенні діагностики можливого банкрутства з метою запобігання кризовим ситуаціям. У розв'язанні вказаної проблеми існує низка питань, які залишаються невирішеними та обговорюваними. На сьогоднішній день ще не створено загальноприйнятого підходу до оцінки рівня економічної безпеки підприємства. Існуючі підходи до оцінки рівня економічної безпеки підприємства потребують удосконалення. Метою статті є критичний аналіз методичних підходів до оцінки рівня економічної безпеки підприємства.

У науковій літературі виділяють такі основні підходи до оцінки рівня економічної безпеки підприємства як: індикаторний (пороговий), ресурсно-функціональний, програмно-цільовий (комплексний), підхід на основі теорії економічних ризиків. Індикаторний підхід передбачає розрахунок певного набору показників економічної безпеки з подальшим порівнянням їх фактичних значень з пороговими. Недотримання порогових значень індикаторів економічної безпеки свідчить про наявність загроз економічній безпеці. За цим підходом, рівень безпеки підприємства обчислюється як середньозважений ступінь відповідності фактичних значень оцінюваних показників їх пороговим значенням. Зазвичай, розрахунок здійснюється спочатку для кожної окремої функціональної складової економічної безпеки, а потім визначається загальний рівень економічної безпеки, з урахуванням вагомості кожної з цих складових. Очевидно, що якість оцінки визначатиметься правильністю вибору індикаторів, які відповідають меті дослідження та особливостям діяльності підприємства. Серед таких індикаторів виділяють індикатори виробництва, фінансові та соціальні індикатори [1]. Ресурсно-функціональний підхід зводиться до визначення рівня економічної безпеки на основі оцінки ступеня використання ресурсів підприємств і фактично відображає аналіз фінансово-господарської діяльності підприємства. За такого

підходу оцінка також проводиться за кожною функціональною складовою (перелік яких може бути різним), а потім визначається інтегральний показник. Програмно-цільовий підхід включає оцінку економічної безпеки підприємства в комплексі. Його особливість полягає у розрахунку інтегрального показника, який вимірюється за допомогою відповідно підібраних показників. При цьому важливим є визначення коефіцієнтів значимості для окремих показників. Підхід, що базується на теорії економічних ризиків, передбачає ідентифікацію загроз для підприємства. В рамках цього підходу розраховується можливий збиток в разі настання цих загроз і порівнюється з прибутком, доходом та майном підприємства. В рамках кожного з цих підходів використовуються різноманітні методи оцінки економічної безпеки підприємства. Методологічний підхід до оцінки економічної безпеки підприємства, запропонований Небавою М.І. та Міроною Ю.В. [4] полягає у комбінуванні підходів та різних методів з метою отримання комплексної та об'єктивної оцінки. Зокрема пропонується наступна інтеграція підходів та методів:

- індикаторний (пороговий) підхід: графічний спосіб за індикаторами;
- ресурсно-функціональний підхід: факторний аналіз та використання регресійних економіко-математичних моделей для визначення рівня економічної безпеки;
- програмно-цільовий (комплексний) підхід: метод розрахунку інтегрального показника, метод експертних оцінок, кластерний аналіз, а також використання методів штучних нейронних мереж;
- підхід на основі теорії економічних ризиків: статистичний аналіз, метод оцінки фінансової стійкості, аналітичний метод, метод аналізу чутливості показників, та метод побудови «дерева рішень».

Ця інтеграція методів та підходів дозволяє отримати більш повну та надійну оцінку економічної безпеки підприємства з урахуванням різних аспектів його функціонування. У науковій праці [2] для методичного формування об'єктивної оцінки інтегрального рівня економічної безпеки підприємства авторами обґрунтовано необхідність використання системи показників за виробничо-збутовою, кадровою, техніко-технологічною, фінансовою складовою. Також в [2] розглядається модель інтегральної оцінки рівня економічної безпеки підприємства за системним підходом та виділяються 8 етапів послідовності дій, а саме:

- 1-й етап: ідентифікація загроз економічним інтересам підприємства;
- 2-й етап: вибір джерел інформації, яка характеризує складові економічної безпеки підприємства;
- 3-й етап: формування системи показників оцінки рівня економічної безпеки підприємства;
- 4-й етап: нормування показників оцінки рівня економічної безпеки підприємства;
- 5-й етап: визначення вагових значень групових показників економічної безпеки підприємства та розрахунок інтегрального показника для кожної функціональної складової;
- 6-й етап: рахунок підсумкового інтегрального показника економічної безпеки підприємства;
- 7-й етап: якісна оцінка рівня економічної безпеки підприємства;
- 8-й етап: розробка заходів щодо підвищення рівня економічної безпеки підприємства.

Автори також приводять порогові значення інтегрального показника для різних рівнів економічної безпеки підприємства (високий рівень економічної

безпеки, нормальний, з проблемним станом, з високим ризиком), що є досить зручно для якісної характеристики рівня безпеки підприємства. Для оцінки рівня економічної безпеки Реверчук Н.Й. [6] використовує комплексний показник безпеки, який розраховується на основі балів та оцінок показників техніко-технологічної, фінансової, кадрової, екологічної, інформаційної, політичної, правової, силової та ринкової безпеки. Автор наводить розрахункові формули, порогові значення показників, але не надає їх обґрунтування. Такий перелік коефіцієнтів є досить обмеженим.

Ілляшенко С.М [7] пропонує алгоритми розрахунку рівня безпеки за кожною складовою окремо, та надає рекомендації щодо переведення у відносні оцінки показників рівнів кожної складової. Отримані відносні оцінки автор використовує для розрахунку інтегрального показника рівня економічної безпеки. Для представлення в наочному вигляді результатів оцінки пропонується побудова діаграми в полярній системі координат, де кути будуть відповідати ваговим характеристикам, а радіус вектори характеризуватимуть рівні кожної складової економічної безпеки. Автор пропонує проводити таку оцінку на основі аналізу фінансової стійкості, підприємства ступінь якої визначається виходячи з достатності оборотних коштів для здійснення виробничо-збутової діяльності. Але при такому підході досліджується лише платоспроможність підприємства і не беруться до уваги такі суттєві аспекти фінансової діяльності як ділова активність та рентабельність. Значною перевагою запропонованої методики є те, що автор надає інтерпретацію рівнів безпеки за кожною складовою. Зазвичай, багатьма дослідниками вдається надати лише загальну інтерпретацію рівня економічної безпеки, що ускладнює аналіз походження різноманітних загроз для безпеки підприємства.

У науковій праці [8] автори пропонують свою систему індикаторів оцінки економічної безпеки підприємства, яка складається з декількох блоків: блоку ринкових факторів, блоку неринкових факторів, блоку факторів впливу економічного простору та блоку соціально-політичних факторів. Слід зазначити, що така система індикаторів також не враховує всіх аспектів економічної безпеки підприємства. Як відмічає Дідик А.М [9], сам по собі показник «рівень економічної безпеки підприємства» не надає вичерпного розуміння цього стану. Він лише дає загальний стислий вказівник, що підприємство має певний рівень економічної безпеки, але не розкриває причин або деталей, що призвели до цього рівня. Для виявлення причин, що вплинули на конкретний рівень економічної безпеки підприємства, потрібні аналітичні процедури. Ці процедури визначаються як зворотні до тих, які використовуються для отримання інтегрального або результуючого показника економічної безпеки підприємства. Оцінки, які отримуються в області економічної безпеки на мікрорівні, зазвичай представляють собою квазі-кількісні значення, які описують об'єкти оцінки. Однак ці значення, як правило, не є дуже інформативними, поки їх не порівняти з певною базою або мірою. Саме результат порівняння надає інформацію про стан оцінюваного об'єкта і показує, чи є цей стан слабким, задовільним або міцним. Отже, інформативність показника економічної безпеки підприємства залежить від якості вхідних даних, вірогідності бази для порівняння та аналітичних методів, які використовуються для отримання результату порівняння. Після аналізу існуючих поглядів щодо оцінки рівня економічної безпеки підприємства можна зробити висновок, що на сьогоднішній день не існує загальноприйнятої методики або єдиної системи показників для об'єктивної оцінки рівня економічної безпеки підприємства. Підходи, які пропонують науковці, мають свої обмеження та недоліки, що ускладнює завдання оцінки економічної безпеки на підприємстві. Отже, з метою

забезпечення всебічності та системності процедури оцінки та аналізу рівня економічної безпеки підприємства, необхідно враховувати наступні аспекти [5]:

- система показників, за якими буде проводитись оцінка безпеки повинна бути підібрана таким чином щоб по кожній складовій були максимально точно висвітлені всі аспекти діяльності підприємства;

- необхідно звернути увагу на формування порогових значень оціночних показників, адже в розрахунках вони виступають базою для порівняння;

- оцінювати рівень економічної безпеки найдоцільніше окремо за кожною функціональною складовою, і лише потім зводити відносні оцінки до інтегрального показника. Так функціональний аналіз дозволить виявити звідки саме походять загрози, що буде корисним для оперативного управління ними;

- слід надавати графічну інтерпретацію рівня економічної безпеки підприємства за всіма складовими.

Розрахунок показників, що відображають стан економічної безпеки, є лише початковим етапом у визначенні рівня економічної безпеки підприємства. Якщо окремі показники виходять за межі припустимих значень, подальший аналіз причин таких відхилень повинен надати відповіді на питання, що саме і наскільки становить загрозу економічній безпеці. Цей аналіз має бути основою для розробки комплексу заходів, спрямованих на запобігання загрозам та підвищення рівня економічної безпеки підприємства. Перспективним напрямком досліджень у цьому напрямку може бути обґрунтування використання конкретних показників економічної безпеки підприємства за окремими її складовими.

Перелік джерел посилання

1. Мешкова-Кравченко Н.В. Оцінка економічної безпеки підприємства. Соціальні та поведінкові наук. Вісник ХНТУ. 2021. № 1 (76). С. 355-358.

2. Пілецька С. Т., Коритько Т. Ю., Ткаченко Є. В. Модель інтегральної оцінки економічної безпеки підприємства. *Економічний вісник Донбасу*. 2021. № 3 (65). С. 56-65.
3. Хобта В. М., Панкова М. В. Інтегральна оцінка рівня економічної безпеки підприємства. *Інтелект XXI*. 2018. № 6. С. 100-105.
4. Небава М. І., Міронова Ю. В. Економічна безпека підприємства: навчальний посібник. Вінниця: ВНТУ, 2017. 73 с.
5. Полозова Т. В., Журавель М. Ю. Оцінка рівня економічної безпеки підприємства: проблемні аспекти. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2010. № 29 С. 355-358.
6. Реверчук Н. Й. Управління економічною безпекою підприємницьких структур: Монографія. Львів: ЛБІ НБУ, 2004. 195 с.
7. Ілляшенко С.М. Економічний ризик. К, 2004. 220 с.
8. Клебанова Т.С., Сергієнко Є.А. Модель оцінки, аналізу та прогнозування економічної безпеки підприємства. *Бізнес Інформ*. 2006. № 8. С. 65-72.
9. Дідик А. М. Економічна безпека підприємства: підручник. Львів: Львівська політехніка, 2019. 624 с.
10. Сосновська О. О., Житар М. О. Аналіз методів оцінки рівня економічної безпеки підприємств. *Бізнес Інформ*. 2019. № 1. С. 21-26.